

Motion till riksdagen 2023/24:2647

av Mikael Damberg m.fl. (S)

Offentlig upphandling

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning i syfte att ta fram förslag på en begränsning av antalet underleverantörsled och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över reglerna för att utesluta leverantörer från att delta i valfrihetssystem och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag gällande samordnade registerkontroller vid offentlig upphandling och valfrihetssystem och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska införas en skyldighet att vid offentlig upphandling beakta vissa samhällsintressen och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en utredning i syfte att se över hur nationell säkerhet kan beaktas vid offentlig upphandling och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lagen om offentlig upphandling (LOU) inte ska tillämpas för allmännyttiga bostadsföretag och tillkännager detta för regeringen.

Ta tillbaka den demokratiska kontrollen över offentlig upphandling

De senaste åren har det blivit alltmer tydligt att samhället förlorat den demokratiska kontrollen över välfärden. Oseriösa aktörer och vinstdrivande koncerner har kunnat flytta fram sina positioner med vinstjakt och ökade klyftor i välfärden som följd. Vi ser att oseriösa, och ibland rent kriminella, företag etablerar sig inom ramen för våra valfrihetssystem och på marknader för offentlig upphandling.

Varje år upphandlar staten, kommuner och regioner för ungefär 800 miljarder kronor; det är en betydande del av samhällets totala ekonomi. Det är gemensamma skattepengar som ska användas på ett ansvarsfullt sätt.

Upphandlingslagstiftningen syftar till att motverka korruption, godtycke och slöseri med skattemedel. Men lagstiftningen ger också utrymme att ställa krav. Politiken har ett särskilt ansvar att säkerställa att verksamhet som finansieras av skattemedel aktivt bidrar till att uppnå samhällspolitiska mål såsom respekt för arbetstagares rättigheter, klimat- och miljöhänsyn, innovation och social inkludering.

Den socialdemokratiskt ledda regeringen tog flera steg för att förbättra upphandlingslagstiftningen. Vi genomförde förenklingar av regelverket och såg till att det inom offentliga upphandlingar, om det är behövligt och överskrider gällande tröskelvärden, ska ställas arbetsrättsliga villkor om lön, semester och arbetstid i nivå med kollektivavtal. Men det behöver göras mer.

En effektivare överprövning av offentlig upphandling

Antalet överprövningar inom offentlig upphandling är betydligt högre i Sverige jämfört med andra länder. Det drabbar både beställare och leverantörer, då många och långa överprövningar leder till osäkerhet och förseningar. För att säkerställa en effektiv offentlig upphandling och användning av skattemedel är det angeläget att minska de negativa konsekvenserna av överklaganden av offentliga upphandlingar. Fördelar och effektivitetsvinster med en mer reglerad överprövning måste balanseras mot det grundläggande behovet av en rättssäker offentlig upphandling. Under den socialdemokratiskt ledda regeringen togs steg för att till exempel förkorta tidsfrister för att ansöka om överprövning och väcka talan om skadestånd. Vi socialdemokrater anser att regeringen bör fortsätta arbeta med den här frågan.

Stoppa möjligheterna till brott och fusk i offentliga upphandlingar

Offentlig upphandling ska aldrig bidra till osund konkurrens eller till att dumpa villkoren på svensk arbetsmarknad. Tvärtom behövs fler verktyg i kampen mot välfärdsbrottlighet och arbetslivskriminalitet.

Oseriösa leverantörer som har gjort sig skyldiga till brott eller inte betalar sina skatter eller andra avgifter ska inte kunna få offentliga kontrakt genom upphandling. Fusk och brottslighet på arbetsmarknaden – s.k. arbetslivskriminalitet – göder den organiserade brottsligheten och ska bekämpas med samhällets fulla kraft.

Långa leverantörskedjor innebär en ökad risk för att överenskomna avtalsvillkor inte respekteras och försvårar uppföljning av efterlevnad hos samtliga underleverantörer. Vi socialdemokrater anser att antalet underleverantörsled bör begränsas och att en utredning bör ges i uppdrag att se över hur en sådan begränsning skulle kunna utformas.

Den 3 juni 2022 tillsatte den socialdemokratiska regeringen utredningen *Effektiv och tillförlitlig kontroll av leverantörer vid tilldelning av offentliga kontrakt*. Den 21 augusti 2023 presenterade utredningen ett förslag om att låta Bolagsverket ansvara för en funktion som möjliggör samordnade registerkontroller. På så sätt kan den upphandlande

organisationen få tillgång till idag sekretessbelagda uppgifter från register hos Bolagsverket, Polismyndigheten, Skatteverket, Kronofogdemyndigheten och länsstyrelserna. Förslaget skulle innebära ett viktigt steg för att bli av med oseriösa aktörer på marknaden för offentlig upphandling och inom valfrihetssystemen. Regeringen bör snarast återkomma med förslag på en sådan funktion som föreslås av utredningen.

Det är också angeläget att se över reglerna för att utesluta leverantörer från att delta i valfrihetssystem.

För att intensifiera arbetet mot arbetslivskriminalitet behöver Arbetsmiljöverket mer resurser. Arbetsmiljöverket är den myndighet som håller ihop det myndighetsgemensamma arbetet mot arbetslivskriminalitet där även bland andra Skatteverket, polisen och Försäkringskassan ingår. Genom att anställa fler arbetsmiljöinspektörer och göra fler arbetsplatskontroller kan samhället bekämpa arbetslivskriminaliteten.

Skyldighet att beakta samhällsintressen vid offentlig upphandling

Politiken har ett särskilt ansvar för att säkerställa att verksamhet som finansieras av skattemedel aktivt bidrar till att uppnå samhällspolitiska mål såsom respekt för arbetstagens rättigheter, klimat- och miljöhänsyn, innovation och social inkludering.

De nya upphandlingslagarna som trädde i kraft 2017 har ökat möjligheterna för de ca 3 800 upphandlande myndigheterna att ställa och följa upp krav. Samtidigt kan vi se att det finns mycket kvar att önska när det gäller arbetsrättsliga villkor och krav i offentlig upphandling. Upphandlingsmyndighetens nationella enkät från 2022 visar att många organisationer ställer arbetsrättsliga krav, men att färre än hälften följer upp att leverantörerna lever upp till kraven.¹

Den 16 juni 2022 beslutade den dåvarande socialdemokratiska regeringen om en lagrådsremiss, om skyldighet att beakta vissa samhällsintressen vid offentlig upphandling. Den lyfter fram att det ska införas en skyldighet att vid offentlig upphandling beakta klimatet, miljön, människors hälsa, djuromsorg samt sociala och arbetsrättsliga aspekter. Vi socialdemokrater anser att regeringen bör gå vidare med förslagen i lagrådsremissen.

Nationell säkerhet vid offentlig upphandling

Sverige befinner sig i ett allvarligt säkerhetspolitiskt läge. Under den socialdemokratiska regeringen påbörjades en historisk förstärkning av både det militära och det civila försvaret. Sverige behöver vara väl rustat och motståndskraftigt i tider av både kris och krig, något som även borde beaktas vid offentlig upphandling. Det kan till exempel handla om upphandling av uppförande eller drift av samhällsviktig och strategisk infrastruktur. Samtidigt bör hänsyn tas till dagens mål vid offentlig upphandling såsom effektivitet, rättssäkerhet och miljömässig samt social hållbarhet. Vi anser därför att

¹ <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/nyheter/2023/risk-for-oskaliga-arbetsvillkor-nar-krav-i-upphandling-inte-foljs-upp/>.

regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över hur nationell säkerhet kan beaktas vid offentlig upphandling.

Allmännyttiga bostadsföretag bör få undantag från LOU

De allmännyttiga bostadsföretagen står för de flesta nyproducerade hyresrätterna och leder utvecklingen i att pressa boendekostnader. Samtidigt innebär kravet på tillämpning av lagen om offentlig upphandling (LOU) att allmännyttan möter högre kostnader än privata bostadsföretag.

Den statliga utredningen om bättre konkurrens i bostadsbyggandet konstaterade att allmännyttan har en företagsekonomisk nackdel av att behöva tillämpa LOU. En studie som Sveriges Allmännyttas låtit genomföra visar att allmännyttan har omkring tio procent högre byggpriser samt längre byggtid än privata byggherrar på grund av LOU.

Utredningen ”Sänk tröskeln till en god bostad” (SOU 2022:14) har föreslagit att LOU ändras så att ett organ som verkar på normala marknadsmässiga villkor, har ett vinstsyfte och bär sina egna förluster inte ska behöva omfattas av LOU. Förslaget, som har fått stöd av flera kommuner och organisationer, skulle innebära att allmännyttiga och privata bostadsföretag konkurrerar på lika villkor.

Idag ser vi hur bostadsbyggandet rasar, till följd av hög inflation, höjda räntor samt regeringens beslut att avskaffa investeringsstödet för hyresbostäder med lägre hyresnivå. Att ta bort kravet på LOU för allmännyttiga bostadsföretag vore ett steg i rätt riktning för att förenkla bostadsbyggandet och se till att vi får fler hyreslägenheter till hyror som vanligt folk har råd att betala. Vi socialdemokrater föreslår att lagen om offentlig upphandling (LOU) inte ska tillämpas för allmännyttiga bostadsföretag.

Mikael Damberg (S)

Gunilla Carlsson (S)

Ingela Nylund Watz (S)

Eva Lindh (S)

Björn Wiechel (S)

Adnan Dibrani (S)

Joakim Sandell (S)